

ІІІ. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2016.65.6>
УДК 330.341

Г. Машіка, канд. геогр. наук, доц.
Мукачівський державний університет, Мукачево

ОЦІНКА КОМПОНЕНТНОЇ СТРУКТУРИ ГОСПОДАРЬСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

В статті розглянуто наукові підходи до структури й оцінки господарського потенціалу регіону. Проаналізовані основні компоненти господарського потенціалу Карпатського регіону, зокрема, виділено виробничий, трудовий, інвестиційно-інноваційний та фінансовий потенціал. Досліджено показники, які характеризують дані компоненти структури господарського потенціалу Карпатського регіону. Звертається увага на необхідність проблемно-орієнтованої (цільової) оцінки структури господарського потенціалу; у цьому зв'язку виділяється екологічно-економічний потенціал, як такий, що відкриває нові перспективи для розвитку Карпатського регіону.

Ключові слова: Карпатський регіон, господарський потенціал, структура, компоненти, оцінка, виробничий потенціал, трудовий потенціал, інвестиційно-інноваційний потенціал, фінансовий потенціал, екологічно-економічний потенціал.

Постановка проблеми. Очевидно, що функціонування господарської системи можливе лише за наявності деякого потенціалу, та в це поняття різні дослідники вкладають різний сенс. Загалом під потенціалом розуміється можливість, здатність, приховані, нереалізовані резерви об'єкту, що вивчається, які за сприятливих оточуючих умов можуть реалізуватися з можливістю дійсності. Сам по собі потенціал без визначення мети його використання не існує, оскільки, досліджуючи будь-який потенціал, завжди мають на увазі те, для чого власне потрібні резерви і можливості, для досягнення якого результату. С. Давиденко визначає господарський потенціал як сукупну здатність наявних природно-економічно-соціальних ресурсів забезпечити виробництво максимально можливого об'єму благ, що відповідає потребам суспільства на даному етапі його розвитку [2, с. 98].

Під потенціалом регіону слід розуміти сукупність можливостей і здатностей господарюючих суб'єктів, що діють на його території, на базі наявних ресурсів, забезпечувати найбільш стійкий розвиток соціально-економічної системи з урахуванням екологічних умов [6]. Господарський потенціал регіону характеризує можливості його розвитку при використанні усього комплексу територіальних ресурсів, особливостей існуючої і перспективної структури його господарства, географічного положення, з метою підвищення якості життя населення регіону.

В наш час головною умовою розвитку регіону є не створення чи збільшення господарського потенціалу загалом, а використання наявного потенціалу, його збільшення в тих напрямках, які можуть забезпечити соціально-економічну віддачу. В Україні на часі – завдання визначення внутрішніх резервів економічного розвитку регіонів. Важливий засіб виявлення і мобілізації внутрішніх резервів розвитку регіону – оцінка структури і якості наявного господарського потенціалу.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Питання економічного потенціалу регіону в різні періоди досліджували зарубіжні та вітчизняні вчені. Серед них варто назвати таких як: О. Балацький, А. Задю, Л. Гришина, Г. Єфімова, В. Катасонов, О. Левченко, І. Лукінова, М. Мироненко, Б. Мочалов, С. Мочерний, О. Румянцев, О. Тищенко, М. Хвесик, Л. Горбач, П. Пастушенко, Д. Клиновий, Т. Пепа, О. Климахіна та ін. Незважаючи на широкий спектр досліджень факторів та складових господарського розвитку, що розглядаються в економічній літературі, трактування їх ролі дуже різноманітне, вони мають загальнонаукове значення і потребують виваженого використання у практиці управління регіоном.

Постановка завдання. Важливими дослідницькими проблемами в даний час є питання оцінки елементів (компонент) господарського розвитку регіону і виявлення потенціалу його розвитку. Оцінка компонентної структури господарського потенціалу Карпатського регіону сприятиме вдосконаленню управління регіоном, ухваленню більш обґрунтованих управлінських рішень.

Матеріали і методи дослідження. Оцінка господарського потенціалу регіону є аналізом специфічної сукупності інформативних показників, що характеризують реальний стан, умови і можливості здійснення діяльності в регіоні. Ми проаналізували існуючі трактування і методології оцінки продуктивних сил і господарського потенціалу регіону, викладені у роботах відомих учених і фахівців цієї області. В результаті аналізу ми зупинилися на методі вартісної оцінки ресурсів та потенціалу. Застосування цього методу у даному дослідженні пояснюється тим, що інші, використовувані у відповідній галузі науки методи (індексний аналіз, оптимізаційні моделі) не дають можливості зробити оцінку структури потенціалу. Метод вартісної оцінки показників дозволяє: 1) оцінити структуру і динаміку господарського потенціалу; 2) здійснити аналіз як за одиничними об'єктами, так і за їх сукупністю. Разом з тим, слід указати, що недоліком методу є деяка суб'єктивність вибору показників аналізу.

Для оцінки компонентної структури господарського потенціалу Карпатського регіону нами були використані звітні показники, представлені на офіційних сайтах Державної служби статистики України та її обласних відділень. Під оцінкою в даному випадку розуміємо сукупність кількісних і якісних характеристик ресурсів, що описують об'єкт – господарський потенціал в цілому й окремі його складові. Традиції застосування звітних показників і великі масиви накопичених статистичних даних дозволяють стежити за характером зміни структури і величини потенціалу розвитку, виявляти тенденції його розвитку на різних етапах історії регіону.

Результати дослідження. Як наукова категорія господарський потенціал регіону розглядається дослідниками в різних аспектах, які відображають його реальні характеристики. Різні підходи до визначення господарського потенціалу регіону не суперечать один одному, але при всіх підходах основна увага звертається на ресурсний чинник, який, у свою чергу, залежить від фінансових та економічних можливостей розвитку регіону, з урахуванням зв'язків з господарською системою країни в цілому, з державним бюджетом, фінансовим ринком.

У розгорнутому вигляді господарський потенціал регіону – це сукупна здатність галузей господарства в

даний час виробляти промислову і сільськогосподарську продукцію, надавати послуги суб'єктам господарювання і населенню, здійснювати капітальне будівництво тощо. Господарський потенціал регіону залежить від природно-екологічних ресурсів, обсягу наявного виробництва, потужностей промислових, будівельних, інших підприємств та організацій, можливостей сільського господарства, кількості трудових ресурсів, їх професійної підготовки, наявності транспортної та іншої інфраструктури, рівня розвитку галузей невиробничої сфери, науково-інноваційних досягнень, фінансово-інвестиційних можливостей. Отже, господарський потенціал залежить відкомпонент, що складають сукупні продуктивні сили регіону.

Господарський потенціал регіону за своєю структурою є багатоконпонентним і включає різні види складових. О. М. Тищенко, М. О. Кизим, А. І. Кубах, Є. В. Давишкиба виділяють чотири основні складові структури економічного потенціалу регіону – інвестиційну, інноваційну, природно-ресурсну, трудову [9]. Інші дослідники виділяють у структурі господарського потенціалу природно-ресурсний, виробничий, інвестиційний, фінансо-

вий, інноваційний, трудовий, інтелектуальний, соціально-демографічний, інфраструктурний, ринковий, експортний потенціали [1; 8].

Відсутність у науковців єдності щодо розуміння і структури господарського потенціалу регіону зумовлюють різноманітність підходів до їх кількісної оцінки. Враховуючи напрацювання дослідників, а також доступність даних регіональної статистики, для оцінки структури господарського потенціалу Карпатського регіону ми виділимо такі компоненти: виробничий потенціал, інвестиційно-інноваційний потенціал, трудовий потенціал, фінансовий потенціали.

Виробничий потенціал – це стан основного капіталу і ступінь його зносу за галузями, технологічна і відтворювальна структура основного капіталу, рівень технологічної оснащеності виробництва і праці, спеціалізація виробництва, конкурентоспроможність продукції. Для оцінки виробничого потенціалу Карпатського регіону ми використали такі показники: обсяги реалізації продукції, виробленої в регіоні; обсяги сільськогосподарської продукції; імпорт товарів та послуг (табл. 1). Крім того, у табл. 1 наведено дані щодо валового регіонального продукту.

Таблиця 1. Оцінка виробничого потенціалу Карпатського регіону*

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.**	2015/ 2012 рр. (%)	2015/ 2014 рр. (%)
Обсяг реалізації промислової продукції, млн. грн.	29920,8	29703,9	29340,0	26816,8	89,6	91,4
Продукція сільськогосподарства, млн. грн.	22825,5	23254,5	24277,3	23149,6	101,4	95,4
Імпорт товарів і послуг, млн. дол. США	6541,3	5453,8	4800	2834,6	43,3	59,1
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	128818	131682	149735	143746	111,6	96,0
Валовий регіональний продукт у розрахунку на 1 ос., грн.	19845,8	20289,3	22921,3	21979,4	110,8	95,9

* Складено автором за [3]

** Дані уточнюються

У 2015 р. слід відмітити зменшення обсягів реалізованої промислової продукції (товарів, послуг), продукції сільського господарства, і відповідно, зменшення валового регіонального продукту. Особливо знизилися обсяги імпорту товарів і послуг (майже наполовину).

Зауважимо, що оцінка потенціалу може мати як кількісний, так і якісний характер. Виробничий потенціал господарюючих суб'єктів регіону проявляється в масштабах і в якості їх матеріально-технічної бази – технічному рівні засобів праці. Нажаль, уданий час переважає екстенсивний розвиток промисловості Карпатського регіону, який суттєво обмежений не конкурентоспроможністю значної частини виробництва за споживчими характеристиками їхньої продукції, надмірною витратністю ресурсів, підвищеною матеріало- та енергомісткістю технологічних процесів, фізичним зношенням обладнання, погіршенням умов праці. На сьогоднішній день технологічний стан промисловості незадовільний. Свідченням цього є високий ступінь зношеності основних засобів – більше 60% в Івано-Франківській, Закарпатській та Львівській областях. У Чернівецькій області цей показник становить близько 20%, але його низьке значення зумовлене списанням непридатних до використання основних засобів, а не суттєвим покращенням їх технологічного стану [5, с. 98]. Дослідники указують на неефективне використання основних фондів в усіх областях Карпатського регіону, що підтверджується низьким рівнем коефіцієнта фондівіддачі (відношення обсягів реалізованої продукції до залишкової вартості основних фондів) [4, с. 115].

Разом з тим, слід відзначити, що Карпатський регіон має розгалужену структуру виробничого потенціалу, що обумовлено його ресурсним потенціалом. У галузевій структурі господарства регіону переважають матеріа-

ломістки та енергоємні галузі: гірничо-хімічна, лісохімічна й деревообробна, хімічна, фармацевтична, харчова. Нафтова й газова галузі, зосереджені на Прикарпатті, забезпечують 20 відсотків їх видобутку в Україні [10, с. 303]. Трудомістки галузі машинобудування (приладобудування, виробництво телевізійної, радіоелектронної, медичної апаратури), транспортне (автобуси, тролейбуси) і сільськогосподарське машинобудування, верстатобудування (верстати з ПУ) орієнтовані на кваліфіковану робочу силу та наукову інфраструктуру обласних центрів. Хімічна промисловість (виробництво калійних добрив, сірки, барвників, хімічних волокон, поліетилену тощо), промисловість будівельних матеріалів, так само і харчова промисловість (цукрова, спиртова, виноробна, овочеконсервна, м'ясна, молочна, сироварна, борошномельна, круп'яна) базуються на переробці місцевої сировини. Галузями спеціалізації у регіоні є лісова, деревообробна і целюлозно-паперова промисловість.

Багатогалузеве сільськогосподарське виробництво Карпатського регіону має зони спеціалізації: лісостепову (зернове господарство, скотарство, свинарство, птахівництво); передгірську передкарпатську (льонарство, картоплярство, молочно-м'ясне тваринництво, овочівництво); передгірську закарпатську (виноградарство, садівництво, тютюництво, скотарство, птахівництво). Інвестиційний потенціал регіону – це сукупність власних і залучених фінансових ресурсів, що дозволяє здійснювати інвестування в масштабах і цілях, визначених політикою господарського функціонування. Цей потенціал регіону характеризує інвестиційну привабливість регіону. У Карпатському регіоні головним джерелом фінансування інвестицій в основний капітал є власні кошти підприємств та організацій (табл. 2).

Таблиця 2. Оцінка інвестиційно-інноваційного потенціалу Карпатського регіону*

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.**	2015/ 2012 рр. (%)	2015/ 2014 рр. (%)
Інвестиції в основний капітал, млн.грн.	21305,6	19517,1	20718,1	27373,0	128,5	132,1
Пряміноземні інвестиції, млн. дол. США	2751,1	3032,9	2746,1	2502,7	91,0	91,1
Обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами організацій (підприємств), млн.грн.	430,9	426,7	410,2	387,3	89,9	94,4
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн.грн.	3550,7	3194,9	2534,4	1976,8	55,7	78,0

* Складено автором за [3]

** Дані уточнюються

Інноваційний потенціал регіону характеризує здатність реального сектора економіки забезпечити достатній рівень оновлення чинників виробництва у технологічному процесі випущеної продукції, вдосконалення організаційно-управлінських структур. Якщо обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами організацій (підприємств) у Карпатському регіоні щороку практично стабільний (близько 400 млн. грн.),

то обсяг реалізованої інноваційної продукції значно скоротився (лише за минулий рік – на 12%).

Трудовий потенціал регіону знаходить своє вираження в трудових ресурсах; чим вища забезпеченість трудовими ресурсами, тим сприятливіші умови для розміщення нових виробництв, особливо трудомістких. Карпатський регіон має надлишок трудових ресурсів (табл. 3).

Таблиця 3. Оцінка трудового потенціалу Карпатського регіону*

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.**	2015/ 2012 рр. (%)	2015/ 2014 рр. (%)
Чисельність економічно активного населення, тис. осіб	2786,5	2805,3	2713,2	2720,9	97,6	100,3
Зайняте населення всього, тис. осіб	2566,4	2600,2	2478	2486,8	96,9	100,4
Кількість зайнятих працівників на суб'єктах господарювання, тис. осіб	914,7	888,6	943,9	963,9	105,4	102,1
Кількість зареєстрованих безробітних на кінець року тис. осіб	64,7	65,4	59,1	55,7	86,1	94,2
Потреби підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць, тис. осіб	4,1	2,7	2,2	2,8	68,3	127,3
Середньорічна кількість найманих працівників, тис. осіб	752,7	713	689,3	658,1	87,4	95,5
Середньомісячна номінальна та реальна заробітна плата найманих працівників, грн.	9798	10505	11158	13482	137,6	120,8

* Складено автором за [3]

** Дані уточнюються

Ще однією компонентою господарського потенціалу регіону є фінансовий потенціал. Це сукупність фондів грошових коштів, що створюється в процесі розподілу і перерозподілу загального суспільного продукту і націо-

нального доходу, і знаходяться у розпорядженні державної влади у регіоні, підприємств, організацій, населення. У Карпатському регіоні в останні два роки є значні проблеми з фінансовим потенціалом (табл. 4).

Таблиця 4. Оцінка фінансового потенціалу Карпатського регіону*

Показники	2012	2013	2014	2015**	2015/ 2012 рр. (%)	2015/ 2014 рр. (%)
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, млн. грн.	1216	1743,3	-20890,5	-9430,9	-775,6	45,1
Наявний дохід населення, млн. грн.	121646	127923	126664	125834	103,4	99,3

* Складено автором за [3]

** Дані уточнюються

Ми вважаємо, що задля вирішення завдань розвитку регіонального потенціалу вибір способу використання і підвищення господарського потенціалу повинен базуватися на проблемно-орієнтованих (цільових) оцінках. Проблемно-орієнтована оцінка господарського потенціалу полягає у визначенні відповідності його характеристик специфіці проблем регіону в даний період часу. Проблемно-орієнтовані оцінки господарського потенціалу є елементом і засобом як підвищення ефективності використання вже створеного потенціалу, що бере участь в досягненні поставлених інноваційних цілей, так і визначення умов, необхідних заходів при формуванні перспективних інноваційних цілей, що забезпечують досягнення потенціалу.

Для Карпатського регіону в наш час актуальними є питання розвитку рекреаційної сфери. Отож, доцільно

більш докладно зупинитися на екологічно-економічному потенціалі регіону, який є сукупністю наявних природних ресурсів і тих ресурсів, що можуть бути мобілізовані, у поєднанні з природними умовами. Вони впливають на економічну діяльність та використовуються або ж можуть бути використані у процесі виробництва економічних благ. Екологічно-економічний потенціал регіону включає: географічне положення; екологічний потенціал; ресурсний потенціал. Загальновідомо, що Карпатський регіон має значні рекреаційні, лісові, водні ресурси (рис. 1), а в порівнянні з іншими регіонами України має досить сприятливу екологічну ситуацію для розвитку рекреаційно-туристичної сфери, в тому числі – зеленого туризму.

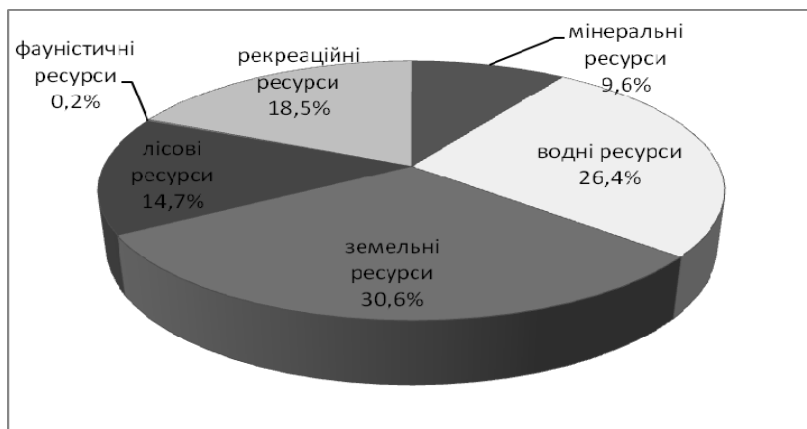

Рис. 1. Структура екологічно-економічного потенціалу Карпатського регіону.

Розробка автора за [11, с. 36]

Особливо важливе господарське значення для Карпатського регіону мають такі екологічно-економічні чинники, як ландшафт (значну частину території займають Карпатські гори), географічне розташування, клімат, ресурси мінеральних вод (336 джерел мінеральних вод, окремі з яких мають унікальну лікувальну дію [7, с. 116]) тощо.

Висновки та перспективи подальшого розвитку досліджень. Проблема самодостатності господарського потенціалу регіонів наразі є однією з найактуальніших в Україні. Концепція управління господарським потенціалом Карпатського регіону повинна полягати в його виявленні, оцінці та визначенні напрямів ефективного використання наявного потенціалу, що дозволить вирішити проблеми і збільшити можливості росту. Господарський потенціал складається зі структурних компонент, кожен з компонент можна оцінити рядом показників. В даний час політика органів місцевого самоврядування Карпатського регіону має бути спрямована на забезпечення сталого розвитку, в першу чергу це стосується екологічно-економічної та інвестиційно-інноваційної компонент господарського потенціалу регіону. Ми вважаємо, що зараз на часі формування цільових підходів до методів оцінки потенціалу регіону.

Список використаних джерел

- Гедз М. Й. Сутність та структура соціально-економічного потенціалу модернізації регіонів / М. Й. Гедз // Фінансовий простір. – 2012. – № 2. – С. 33-38.
- Давиденко С. В. Вплив розширення внутрішнього ринку на економічне зростання України / С. В. Давиденко // Стратегічні пріоритети. – 2006. – № 1. – С. 93-101.
- Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
- Лиса О. І. Оцінка та порівняння рівня модернізації основних засобів у Західному регіоні України / О. І. Лиса // Економічний вісник Донбасу. – 2013. – № 3 (33). – С. 115-119.
- Луцків О. М. Регіональні особливості структурно-технологічних трансформацій промисловості / О. М. Луцків // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2013. – № 2. – С. 97-101.
- Мироненко М. Ю. Організаційні аспекти управління економічним потенціалом регіону / М. Ю. Мироненко // Державне управління: удосконалення та розвиток. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua>
- Семенов В. Ф. Регіональна економіка: навч. посібн. / В. Ф. Семенов. – К.: Леся, 2008. – 595с.
- Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: підруч. / Д. М. Стеченко. – К.: Вікар, 2006. – 396 с.
- Тищенко А. Н. Экономический потенциал региона: анализ, оценка, диагностика: Монография / А. Н. Тищенко, Н. А. Кизим, А. И. Кубах, Е. В. Давискиба. – Х.: ИД "ИНЖЕК", 2005. – 176 с.
- Шевчук Я. В. Ресурсне забезпечення та оцінювання окремих видів економічної діяльності Карпатського регіону / Я. В. Шевчук, Н. І. Ценклер // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.10. – С. 300-306.
- Шпеник Т. К. Аналіз соціально-економічного стану Закарпатської області з точки зору розвитку туристичної галузі / Т. К. Шпеник // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2013. – № 2. – С. 34-39.

Надійшла до редколегії 11.05.16

Г. Машика, канд. геогр. наук, доц.
Мукачевский государственный университет, Мукачево, Украина

ОЦЕНКА КОМПОНЕНТНОЙ СТРУКТУРЫ ХОЗЯЙСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА КАРПАТСКОГО РЕГИОНА

В статье рассмотрены научные подходы к структуре и оценке хозяйственного потенциала региона. Проанализированы основные компоненты хозяйственного потенциала Карпатского региона, в частности, выделено производственный, трудовой, инвестиционно-инновационный и финансовый потенциал. Исследованы показатели, характеризующие данные компоненты структуры хозяйственного потенциала Карпатского региона. Обращается внимание на необходимость проблемно-ориентированной (целевой) оценки структуры хозяйственного потенциала; в этой связи выделяется экологически экономический потенциал, как таковой, что открывает новые перспективы для развития Карпатского региона.

Ключевые слова: Карпатский регион, хозяйственный потенциал, структура, компоненты, оценка, производственный потенциал, трудовой потенциал, инвестиционно-инновационный потенциал, финансовый потенциал, экологически-экономический потенциал.

H. Mashika, Candidate of Geographical Sciences Associate, Professor
Mukachevo State University, Mukachevo, Ukraine

EVALUATION COMPONENT STRUCTURE OF ECONOMIC POTENTIAL CARPATHIAN REGION

The economic potential of the region characterize its possible development; It is important to use the complex territorial resources, existing and future structure of its economy, geographical location; goal – improving the quality of life of the region. Purpose. Important research problems at present is the assessment component of the economic development of the region and identify potential development. Evaluation component structure of economic potential of the Carpathian region will improve the management of the region, the adoption of appropriate administrative decisions. Data&Methods. By itself, without the potential use of goal does not exist; investigating any potential always mean something which requires provisions and capabilities to achieve any result. Given this, and given the data of regional statistics to assess the structure of the economic potential of the Carpathian region we distinguish the following components: production capacity, investment and innovation potential, employment potential, financial potential.

Results. To assess the production potential of the Carpathian region we used indicators: the volume of industrial products manufactured in the region; the volume of agricultural products; imports of goods and services are data on gross regional product. In 2015 there was a decrease of per-

formance to 10%. The investment potential of the region – a set of own and borrowed funds. In the Carpathian region the main source of funding for investments in fixed assets are own funds of enterprises and organizations. The employment potential of the region is reflected in the labor force. The Carpathian region has surplus manpower. In the last two years are significant problems with the formation of financial capacity.

We believe you need to solve the problem of regional potential. To do this, select how increasing economic potential should be based on problem-oriented (targeted) estimates. For topical Carpathian region is the development of recreational areas. So we stopped at the eco-economic potential of the region. It is a combination of available natural resources and the natural environment. The Carpathian region has significant recreational, forestry, water resources; compared with other regions of Ukraine has a favorable environmental situation for the development of recreation and tourism, green tourism. Important economic value for the Carpathian region have environmental and economic factors: the landscape (take a large part of the Carpathian Mountains), geographical location, climate, resources, mineral water (336 sources).

Keywords: Carpathian region, economic potential, structure, components, evaluation, production capacity, working capacity, investment and innovation potential, financial potential, ecological and economic potential.

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2016.65.7>

УДК 616-001.3 : 656.06 (477)

А. Корнус, канд. геогр. наук, доц., О. Корнус, канд. геогр. наук, доц.
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, Суми

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОГО ТРАВМАТИЗМУ В УКРАЇНІ

У статті виконано аналіз кількості дорожньо-транспортних пригод, а також рівня травматизму і смертності у них на рівні регіонів України. На основі методів просторової статистики показано існування географічних особливостей у розподілі частоти і наслідків дорожньо-транспортних пригод у різних регіонах. Розрахований у роботі індекс дорожньої безпеки дозволив розподілити регіони за рівнем травматизму і смертності унаслідок дорожньо-транспортних пригод. На основі аналізу цих показників зроблено комплексну оцінку рівня дорожньої безпеки для регіонів України. Результати проведених досліджень можуть бути використані для вдосконалення регіональних програм організації дорожнього руху і підвищення рівня транспортної безпеки, а також для розробки стратегій і дій, спрямованих на зниження ризиків і наслідків дорожньо-транспортних пригод у деяких регіонах.

Ключові слова: дорожньо-транспортні пригоди, травматизм, смертність, індекс дорожньої безпеки, територіальна структура, Україна.

Вступ. Постановка проблеми дослідження. Несприятлива динаміка смертності населення була і залишається найгострішою демографічною проблемою України. Сучасна кризова ситуація зі смертністю формувалася на тлі тривалих неблагополучних тенденцій останньої чверті ХХ століття, які були підсилені наслідками чорнобильського лиха і негативним впливом затяжної соціально-економічної кризи перехідного періоду. Прикро, але параметри режиму смертності в Україні за останні 10 років зберігаються на рівні найгірших показників середини 90-х років – піку рівня смертності. Затяжна стагнація показників цього явища свідчить про сталість неблагополуччя у режимі вимирання населення України. За останні десять років (2005-2015) загальний показник смертності в Україні утримується на надто високому як для європейської країни рівні 14,7-16,6‰ [9].

Сучасна структура причин смерті населення України поєднує у собі елементи традиційної і сучасної структур патологій, у якій високий рівень смертності від ендогенних захворювань (хвороб системи кровообігу і новоутворень) поєднується з не менш значущою смертністю від зовнішніх (екзогенних) причин, перш за все, травм. До 86% усіх смертних випадків нині в Україні припадає на такі основні класи причин смерті: хвороби системи кровообігу (66,6%), новоутворення (12,7%) і зовнішні причини смерті (6,2%) [9].

Останній клас – третій за значущістю серед причин смерті в Україні. Нині внаслідок різного роду нещасних випадків, травм та отруєнь в Україні гине понад 40 тисяч осіб, до 70% з яких перебуває у працездатному віці. Характерною рисою смертності від зовнішніх причин є різка статеві диференціація, що полягає у значному перевищенні показників смертності чоловіків над відповідними показниками жінок. Якщо чоловіча смертність від усіх причин у віці 16-59 років утричі перевищує жіночу, то від зовнішніх причин смерті – у 5 разів. Зовнішні причини так само посідають третє місце у структурі первинної захворюваності населення України з часткою 6,7% [9].

Особливе місце у структурі травм та інших зовнішніх причин захворюваності і смертності посідають травми,

отримані внаслідок дорожньо-транспортних пригод (ДТП). Щороку в Україні від цього виду травматизму гине 4,5-7,5 тисяч осіб, що становить близько 1% усіх смертей у державі і близько 15% від усіх смертей, спричинених дією інших зовнішніх чинників. Іще від 30 до 60 тисяч людей внаслідок ДТП отримують травми і поранення. У всьому світі понад 1,2 мільйона чоловіків гинуть щорічно у ДТП і ще 20-50 мільйонів отримують травми. У більшості районів світу епідемія дорожньо-транспортного травматизму продовжує зростати. Транспортні пригоди – єдина зовнішня причина смерті, яка входить до числа 7 провідних за критерієм глобального тягаря хвороб [11].

Аналіз попередніх досліджень та публікацій.

Аварії на дорогах та їх наслідки є предметом уваги багатьох вчених: медиків, економістів, соціологів, фахівців дорожнього будівництва, логістики, тощо [2, 3]. Географічним аспектам дорожньо-транспортного травматизму присвячено не так багато наукових праць. Серед останніх робіт варто виділити роботу В. Авраменко та С. Сюткіна [1], у якій розглядаються кількісні характеристики ДТП на автомобільних шляхах України та їх залежність від рівня соціально-економічного розвитку регіонів і туристичної спрямованості їхніх рекреаційних комплексів. Зіставлення рівня смертності у ДТП в Україні у порівнянні з іншими країнами світу можемо знайти у праці [6]. Географічному аналізу дорожньо-транспортних пригод в окремих регіонах, у т.ч. географії та динаміці ДТП, скоєних з вини дітей, присвячено роботи В. Шищука зі співавторами [8] і Н. Поліщука [4].

Мета дослідження. Гострою проблемою дорожньо-транспортного травматизму є і для України. За дев'ять місяців 2016 р., порівняно з відповідним періодом попереднього року кількість ДТП збільшилася на 13,4%. Протягом січня-вересня 2016 р. у ДТП постраждали 25779 осіб, що на 1178 більше, ніж за аналогічний період 2015 р. За 9 місяців 2016 р. у ДТП загинуло 2,2 тисяч осіб, травмовано понад 23,5 тисяч людей [5]. Гостротою цієї проблеми і зумовлена мета даної статті, яка поля-